

Черниш Роман Федорович
співробітник УСБ України
в Житомирській області, доцент
кафедри правознавства ЖНАЕУ,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ПІСЛЯ ВИНЕСЕННЯ ВИРОКУ У ХОДІ СПЕЦІАЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

В доповіді акцентовано увагу на проблемних питаннях, які можуть виникнути на практиці в ході необхідності затримання особи після набуття законної сили вироком оголошеним за результатами спеціального досудового розслідування та спеціального судового розгляду. На підставі критичного аналізу запропоновано окремі шляхи вирішення окресленого проблемного питання.

The report focuses on problematic issues that may arise in practice in the course of the need for a person to be detained after obtaining legal effect by

a sentence pronounced on the results of a special pre-trial investigation and special judicial review. Based on the critical analysis, we propose separate ways to solve the problem.

Потреба у притягненні до кримінальної відповідальності осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду, обумовлена тим, що суб'єкт, який вчинив кримінальне правопорушення і уникає правосуддя, юридично вважається невинуватим у його вчиненні, і у випадку якщо судовий розгляд не відбудеться з причин неявки обвинуваченого до суду, його статус не зміниться. Поряд з тим, порушуються принципи невідворотності покарання за окремі види злочинів проти основ національної та громадської безпеки, законності, рівності перед законом і судом, публічності, розумності строків тощо. Адже особа, яка переховується від органів досудового розслідування та суду на території іноземної держави (наприклад екс-президент В. Янукович, екс-прем'єр-міністр М. Азаров тощо) стає недосяжною для застосування до неї кримінальної відповідальності у разі, якщо вона не може бути видана для кримінального переслідування на території України, або якщо іноземна держава (наприклад РФ), на території якої переховується така особа, відмовляється від її кримінального переслідування в рамках міжнародного співробітництва.

Поряд з тим, відсутні правові підстави для повернення в країну із закордонних рахунків коштів, отриманих злочинним шляхом (у відповідності до положень ратифікованих ВРУ міжнародних правових актів таке повернення можливе лише після набуття обвинувальним вироком суду законної сили).

Іншим аспектом є те, що у відповідності до положень Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII та Постанови Верховної Ради України «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями» від 17 березня 2015 року № 2396 територія Автономної Республіки Крим та частина Донецької і Луганської областей визнані тимчасово окупованими. Зазначене, в свою чергу, також перешкоджає реалізації вищевказаних принципів [3,5].

З метою вирішення окреслених проблемних питань до національного законодавства було імплементовано кримінальний процесуальний інститут заочного кримінального провадження та судового розгляду.

Однак, зважаючи на новизну вищевказаного інституту, в науковій літературі неодноразово висловлювалися пропозиції щодо необхідності його вдосконалення. Зокрема, вищевказані проблемні питання стали предметом дослідження у працях провідних вітчизняних процесуалістів: О. В. Капліної, В. Т. Маляренка, М. А. Погорецького, С. М. Стахівського, Л. Д. Удалової, О. Г. Шило, М. Є. Шумили та багатьох інших, які зазначали про необхідність впровадження низки процесуальних новел, вдосконалення існуючих і введення нових процесуально-правових конструкцій.

Проте, до цього часу залишаються прогалини в законодавстві пов'язані з можливістю притягнення до відповідальності особи, обвинувальний вирок стосовно якої набув законної сили, а досудове розслідування та судовий розгляд здійснювався за спеціальною (заочною) формою.

Так, у відповідності до положень Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 7 жовтня 2014р. № 1689-VII в Україні було запроваджено інститут спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК) доповнено главою 24-1 «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень».

Ч. 2. ст. 297-1 КПК закріплює, що переховування підозрюваного, крім неповнолітнього, від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошення його у міждержавний та/або міжнародний розшук є єдиною підставою для здійснення стосовно нього спеціального кримінального провадження чи спеціального судового провадження [1].

Зважаючи на значимість інститутів спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження для забезпечення принципів кримінального процесу, 14 квітня 2017 року набув чинності Закон України від 16 березня 2017 року № 1950-VIII «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження».

У відповідності до положень останнього, у органів прокуратури залишилося право здійснювати спеціальне досудове розслідування не до 15 квітня 2017 року, як це було визначено раніше, а до початку діяльності Державного бюро розслідувань.

Однак, не дивлячись на намагання законодавця регламентувати всі аспекти процедури спеціального досудового розслідування та спеціаль-

ного судового розгляду, залишається процесуально не врегульованим питання затримання та реального відбування покарання особою («заочником»), винуватість якої підтверджено обвинувальним вироком суду, який набув законної сили.

За загальним правилом, виконання вироку – завершальна стадія кримінального процесу, в якій вирок суду, що набув законної сили, звертається до виконання і безпосередньо реалізуються рішення суду (про покарання, відшкодування шкоди, звільнення з під варті тощо) та вирішуються питання, що виникають у зв'язку зі зверненням вироку до виконання і його фактичним виконанням.

Одним з принципів кримінального процесу є обов'язковість вироку, ухвали і постанови суду, згідно з якою вирок, ухвала і постанова суду, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання на всій території України для всіх державних і громадських підприємств, установ і організацій, посадових осіб та громадян.

Обов'язковість виконання рішень суду є конституційним принципом правосуддя, що знайшов закріплення в п.9 ст.129 Конституції України. Навмисне невиконання посадовою особою рішення, вироку, ухвали чи постанови суду або здійснення перешкод для їх виконання тягне кримінальну відповідальність – покарання відповідно до ст.382 КК України.

У випадку, коли оголошено обвинувальний вирок суду, в якому підсудному призначено покарання у вигляді позбавлення волі, його, за загальним правилом, співробітники органів державної пенітенціарної служби України розпочинають виконувати відразу в залі судового засідання.

Що ж до спеціального (заочного) судового провадження, то на практиці існує прецедент, за якого вирок є, однак, виникає ряд проблемних питань пов'язаних з його виконанням.

Як приклад, один із активних учасників НЗФ, що діють на території Донецької та Луганської областей, та обвинувальний вирок стосовно якого набув законної сили, приїздить на підконтрольну українській владі територію. При цьому, співробітнику правоохоронних органів необхідно визначитись із наявністю правових підстав щодо затримання останнього.

У відповідності до ч.1. ст.207 КПК ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду, крім випадків, передбачених КПК [1].

З аналізу положення ст.207 «Законне затримання» та ст.208 «Затримання уповноваженою службовою особою» випливає, що законодавець закріпив вичерпний перелік підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду. Зокрема:

- при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;
- безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні;
- якщо особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;
- якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;
- якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

При цьому, зважаючи на текстуальне розміщення вищевказаних статей КПК в розділі II «Заходи забезпечення кримінального провадження», вважається за неможливе їх використання після фактичного визнання особи винною на стадії виконання судового рішення.

Підсумовуючи викладене, можна прийти до висновку, що в національному законодавстві склалася правова колізія, яка, за певних обставин, може дозволити т.зв. «заочно» засудженим особам уникнути відбування покарання у вигляді позбавлення волі.

На нашу думку, враховуючи вищенаведене, з метою усунення передумов до уникнення кримінальної відповідальності особами, причетними до вчинення злочинів проти основ національної безпеки, внаслідок надмірної демократизації національного кримінального та кримінально-процесуального законодавства, вважаємо за доцільне ініціювати на рівні відповідних комітетів ВР України розробку та прийняття змін до чинного Кримінального процесуального кодексу України. Зокрема, доповнити ст. 374 «Зміст вироку» ч. 6. «У разі ухвалення вироку за наслідками кримінального провадження, у якому здійснювалося спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження (*in absentia*), суд передбачає право відповідного оперативного підрозділу правоохоронного органу, за матеріалами досудового розслідування якого особу було визнано винною у вчиненні злочину, затримати останнього та доправити протягом 72 годин до відповідної установи відбування покарань».

Поряд з тим, беручи до уваги необхідність чіткої регламентації діяльності співробітників Служби безпеки України, органів внутрішніх справ

України, Державної виконавчої служби України, Державної пенітенціарної служби України, Державної прикордонної служби України тощо, необхідно імплементувати відповідні зміни й до інших нормативно-правових актів, які регламентують процедуру розшуку засуджених осіб, які ухиляються від відбування покарань (Кримінально-виконавчого кодексу України, відомчих підзаконних актів тощо).

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // Верховна Рада України, Кодекс України від 13.04.2012 (в редакції від 06.06.2015 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Нагорнюк-Данилюк О. О. Поняття, сутність і значення інституту спеціального провадження в кримінальному процесі України [Текст]/ Право і безпека. – 2015. – №2 (57) – С. 113–119.
3. Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями : Постанови Верховної Ради України від 17 березня 2015 року №2396 // Відомості Верховної Ради. – 2015. – №17. – Ст. 128.
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини : Закон України від 7 жовтня 2014 р. №1689-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – №46. – Ст. 2046.
5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» : Закон України від 15 квітня 2014 р. №1207-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – №26. – Ст. 892.
6. Удалова Л. Д. Функція судового контролю у кримінальному процесі: [моногр.]/ Л. Д. Удалова, Д. О. Савицький, В. В. Рожнова, Т. Г. Ільєва. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 176 с.
7. Черниш Р. Ф. Протидія зловживанням з боку вимушених переселенців в ході отримання соціальних виплат [Електронний ресурс] / Р. Ф. Черниш // Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – Режим доступу : http://pap.in.ua/2_2016/27.pdf.
8. Черниш Р. Ф. Соціальні мережі, як один із інструментів накопичення та протиправного використання персональних даних громадян / Р. Ф. Черниш // Проблеми законності : зб. наук. праць / відп. ред. В. Я. Тацій. – Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2017. – Вип. 136. – с. 205–214.

9. Шаренко С. Л., Шило О. Г. Спеціальне досудове розслідування і судове провадження: проблемні питання правового регулювання/ Юридичний журнал «Право України» (україномовна версія) – 2015 -№7.
10. Шехавцов Р. М. Щодо окремих проблемних питань здійснення спеціального досудового розслідування злочинів. [Текст]/ Р. М. Шехавцов// Теоретичні аспекти організації досудового розслідування. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – 2015 р. – Харків- С. 202–204.